УДК 631.155:658.511

Стахів О. А., к.е.н., доцент, Адамчук Т. Л., асистент (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ ЯК ФАКТОР ЕФЕКТИВНОСТІ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

В статті розкрито сутність категорії «економічна стійкість підприємства», визначено особливості її забезпечення в сільському господарстві та здійснено її оцінку за різними моделями. Показано, що тільки економічно стійке підприємство може забезпечити високий рівень конкурентоспроможності.
Ключові слова: **економічна стійкість, сільськогосподарське підприємство, конкурентоспроможність підприємства, оцінка рівня стійкості.**

Виробнича діяльність аграрного підприємства в сучасних умовах залежить від того, наскільки успішно вирішуються проблеми, пов'язані з конкурентоспроможністю продукції, яка ним виробляється.

Пристосування аграрних підприємств до ринкових змін стає їх суттєвою перевагою у конкурентній боротьбі. За цих умов підприємства, що прагнуть зміцнити свої конкурентні позиції, повинні орієнтуватися на нові підходи, принципи і методи організації та ведення бізнес-процесів. В умовах ринку конкуренція є дієвим механізмом регулювання економіки, сприяє виживанню найбільш економічно стійких підприємств. Підвищення економічної стійкості є складним процесом управління сільськогосподарських підприємств. Досягнення економічної стійкості підприємств можливе лише за умови своєчасної реакції на зміни зовнішнього середовища та стратегічного бачення майбутнього стану підприємств. Тому оцінка стану та обґрунтування необхідних економічних умов для їх стійкого й ефективного розвитку є актуальною проблемою, яка потребує невідкладного вирішення.

Дослідженням теоретико-методологічних аспектів конкурентоспроможності та її оцінки займались зарубіжні та українські науковці, серед них Я. Базилюк, Я. Белінська, А. Гальчинський, В. Геєць, Р. Жовновач, О. Красноруцький, К. Менгер, Б. Пасхавер, М. Портер, Н. Тарнавська, Й. Шумпетер та інші. Розробці проблеми підвищення економічної стійкості аграрних підприємств серйозна увага надаєть-

ся в дослідженнях багатьох вчених, зокрема В. Андрійчука, О. Ареф'єва, О. Березіна, Л. Вальраса, В. Василенка, П. Гайдуцького, Д. Городинської, М. Дем'яненка, С. Іванюти, Д. Кейнса, П. Макаренка, П. Саблука, П. Самуельсона, О. Сокол, Д. Спенсера та інших.

Проте потрібні більш глибокі дослідження проблеми оцінки економічної стійкості аграрних підприємств та підвищення їх конкурентоспроможності.

Метою статті є дослідження місця економічної стійкості аграрного підприємства в забезпеченні його конкурентоспроможності та оцінці стійкості як передумови забезпечення його конкурентних переваг.

Конкурентоспроможність виступає як частина відтворювального процесу щодо способів і методів господарювання на ринку товарів і послуг та оцінюється масою прибутку в співвідношенні зі спожитими і використовуваними ресурсами.

У науковій літературі дуже часто тлумачать поняття «конкурентостійкість», «конкурентоспроможність» та «стійкість підприємства» як синоніми, проте не зважаючи на велику кількість публікацій, на нашу думку, це є помилковими твердженнями.

Існує п'ять факторів, виділених М. Портером [1], які визначають конкурентоспроможність:

- суперництво між наявними конкурентами;
- загроза появи нових конкурентів;
- здатність покупців торгуватися;
- загроза появи товарів і послуг - замінників;
- здатність постачальників торгуватися.

Для встановлення взаємозв'язку між конкурентоспроможністю та економічною стійкістю необхідно виокремити особливості діяльності аграрних підприємств. Сільськогосподарське підприємство в силу специфіки аграрного ринку функціонує в умовах досконалої (чистої) конкуренції. На такому ринку діє велика кількість підприємств, які виробляють, та продають однорідну (стандартизовану) продукцію, яка майже не відрізняється за своїми параметрами та органолептичними показниками. Ринок чистої конкуренції дає можливість новим виробникам таких товарів відносно легко увійти в цю сферу ринку.

На конкурентному ринку окремі підприємства не можуть здійснювати належний контроль за ціною продукції. Це суттєва особливість сільськогосподарських товарних ринків. Пояснюється цей факт тим, що в силу численності, окремі підприємства мають дуже незна-

чну частку продукту від загального його обсягу на даному товарному ринку. Підприємство змушене продавати свою продукцію за середньою ціною, яка склалася на даний момент в цілому на ринку.

Ринкова конкуренція базується на повній самостійності підприємств, які мають кошти для виробництва якісної продукції, що відповідає вимогам ринку і забезпечує попит на неї. Крім того, конкуренція створює передумови до підвищення зацікавленості підприємств у випуску такої продукції, яка забезпечує одержання прибутку, достатнього для відтворення виробничого процесу.

Конкурентоспроможність окремого виду продукції визначає багато в чому конкурентоспроможність і самого підприємства, його фінансово-економічний стан і репутацію.

На відміну від конкурентоспроможності товару, яка може змінитися в короткий термін, стійка конкурентоспроможність підприємства досягається протягом тривалого періоду.

На практиці оцінити, розрахувати і проаналізувати конкурентоспроможність продукції конкретного господарства та його конкурентів допомагають дані їх звітності.

Загрозами конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств виступають: високий рівень зносу основних фондів підприємств, відсутність фінансових і інвестиційних ресурсів, низька якість менеджменту на сільськогосподарських підприємствах, низький рівень мотивації персоналу, включаючи керівників, сильна залежність агробізнесу від всіх форм державної підтримки. Конкурентні відносини виробників сільськогосподарської продукції на даний час не зводяться до реалізації мети тільки максимізації прибутку. Основним завданням менеджменту аграрних підприємств є забезпечення безкризового (стійкого) розвитку.

Для оцінки економічної стійкості підприємства в науковій літературі та в практичній діяльності використовується ціла низка методик, які в сукупності дозволяють комплексно оцінити діяльність підприємства та міру досягнення цілей. Проте, на сьогодні в науковій літературі не існує єдиної визнаної методики оцінки ефективності діяльності господарюючих суб'єктів.

Категорія економічної стійкості сільськогосподарських підприємств будь-якої форми власності поки що досліджена недостатньо, незважаючи на те що сьогодні це поняття вже входить в економічну практику підприємств.

Стійкість підприємства – це зовнішня форма, зовнішній прояв внутрішньої структури об'єкта. Основа стійкості закладена всередині самого об'єкта. Для того, щоб підвищити його стійкість до впливу рі-

зних факторів, необхідно, насамперед, удосконалювати об'єкт зсередини.

На думку Березіна О., стійкість підприємств характеризує їхня здатність пристосуватися до роботи в ринкових умовах, виробляти продукцію нормальної якості та забезпечувати прибуток. На його думку, стійкість підприємств залежить від таких складових: організаційно-правового статусу і віку підприємств; фінансового становища; кадрового корпусу керівників, їхньої здатності до адаптації і нововведень; зацікавленості працівників у результатах праці; загального ходу ринкових реформ і стабілізації економіки; уміння знайти власну нішу на ринку, що формується; уміння підвищувати якісні параметри вироблюваної продукції тощо [2].

В більшості наукових публікацій та на практиці оцінка економічної стійкості як загалом господарюючих суб'єктів переважно звужується до оцінки його фінансового стану, що не є правильним, оскільки фінансові показники не дають повного уявлення про діяльність підприємства, а тільки вказують на кінцевий результат. Окрім фінансових ресурсів, підприємство має трудові, виробничо-технічні, інформаційні, які є також вагомими чинниками для забезпечення стійкості підприємства. Але визначення типу фінансової стійкості підприємства є складовою аналізу економічної стійкості [3].

Ряд авторів вважають, що для оцінки економічної стійкості підприємства необхідно використовувати методичні підходи, які базуються на порівнянні темпів зростання показників ефективності та темпів зростання обсягів ресурсів, залучених на досягнення ефективності [4].

Під економічною стійкістю Сокол О. розуміє такий рівень розвитку усіх структурних елементів виробництва, при якому забезпечується оптимальне використання їхній потенціалів, незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх чинників [5].

Поняття стійкості підприємства використовується в антикризовому управлінні і визначається як спроможність підприємства забезпечити незмінність результатів функціонування виробничо-економічної системи, стратегії її поведінки в умовах спонукального впливу ринкового середовища через несприятливі кризові тенденції як в економічній галузі країни, світу в цілому, так і окремого підприємства (тобто спроможність господарської структури відповідати якомога більшій різноманітності зовнішнього середовища) [4].

За визначенням В. М. Гончарова, економічна стійкість в умовах ринку – це постійний рух грошових засобів і наявність земельних, матеріально-технічних, трудових і фінансових ресурсів, які забезпе-

чують платоспроможність та розширене відтворення підприємства [6].

Згідно з думкою В. Аранчій, економічну стійкість можна конкретизувати як забезпечення його рентабельної виробничо-комерційної діяльності за рахунок підвищення ефективності використання виробничих ресурсів і управління підприємством, стійкого фінансового стану за рахунок поліпшення структури активів, а також стабільного розвитку потужності підприємства і соціального розвитку колективу при самофінансуванні в умовах динамічного розвитку зовнішнього середовища [7].

Економічна стійкість у сільському господарстві в обов'язковому порядку повинна ґрунтуватися на принципі ефективного використання основних факторів виробництва. Для здійснення розширеного відтворення необхідно мати не тільки стійкий розвиток, але і ефективний сталий розвиток, тому виробництво може функціонувати стійко, але не ефективно.

В сучасній економічній науці здебільшого використовують два методи оцінки рівня економічної стійкості підприємств – інтегральний та евристичний (логічний). Кожен з них має свої переваги та недоліки. Інтегральний метод передбачає, що оцінка відбувається шляхом зважування базових коефіцієнтів на відповідні вагові коефіцієнти. Для визначення інтегрального показника значення групових показників додаються або перемножується. Розрахунок результуючого показника не потребує інформації конфіденційного характеру; використовується незначна кількість обчислень; він не передбачає високого рівня деталізації вихідних даних та результатів. Розрахунки за цим методом дозволяють отримати тільки кількісну характеристику економічної стійкості підприємства, тому виникає необхідність обґрунтування шкали величин показників, які характеризують відповідні їх рівні.

При використанні евристичного методу розраховується комплексний показник економічної стійкості на основі опитувань експертів за характеристиками функціональних підсистем.

Застосовується метод нечіткої логіки, враховуються внутрішні та зовнішні індикатори. Позитивним моментом є наявність єдиного підходу до подання вхідних показників, а універсальність дає можливість використовувати для підприємств будь-якої галузі. Недоліком методу є ймовірність суб'єктивного підходу, тому що вхідний набір правил визначається експертом-людиною, а результат може виявитися неточним та суперечливим і не відповідати дійсності.

Нами здійснено оцінку економічної стійкості Товариства з обмеженою відповідальністю «СТОВ ім. Б. Хмельницького» (Житомир-

ська обл., Новоград-Волинський район) інтегральним методом з використанням двох моделей.

При використанні моделі, запропонованої Лункіною Т. [8, С. 48], інтегральну оцінку економічної стійкості аграрних підприємств (ЕССП) визначимо за формулою

$$ЕССП = \sum_{j=1}^{n} C_j * k_j, \quad j = 1....n, \tag{1}$$

де C_j – складові економічної стійкості сільськогосподарського підприємства, k_j – коефіцієнт ваги кожної структурної складової, n – кількість складових.

Складові ЕССП характеризуються певною кількістю структурних елементів, які в свою чергу складаються з певної групи показників, визначаються як:

$$C_j = \sum_{i=1}^{N} ЧП_i * k_i, \quad i = 1....N, \tag{2}$$

де $ЧП_i$ – частковий показник, i – кількість показників, k_i – вага, i-го часткового показника.

Нами розраховано значення за такими складовими економічної стійкості: фінансова, виробнича, маркетингова, організаційно-кадрова, інноваційно-інвестиційна.

Таблиця 1

Розрахунок економічної стійкості «СТОВ ім. Б. Хмельницького» (за моделлю Лункіної Т.)

2014	*2015*	Коефіцієнт вагомості
Фінансова стійкість підприємства (ФСП)		
9,8	9,8	0,24
Виробнича стійкість підприємства (ВСП)		
7,5	9,1	0,23
Маркетингова стійкість підприємства (МСП)		
6,4	7,1	0,16
Організаційно-кадрова стійкість підприємства (ОКСП)		
8,8	9,2	0,2
Інвестиційно-інноваційна стійкість підприємства(ІІСП)		
2,5	3,2	0,17
Економічна стійкість сільськогосподарського підприємства (ЕССП)		
7,29	7,97	1

За даними табл. 1, можемо зробити висновок, що в 2014-2015 роках підприємство мало середній рівень стійкості (в межах 4,0-8,0).

Аналізоване підприємство, має досить високий рівень фінансової стійкості, а це вказує на те, що суб'єкт господарювання намагається повністю розраховуватися з кредиторами та бути незалежними від них. Необхідно також зазначити, що зниження рівня собівартості продукції забезпечило зростання рівня рентабельності. На жаль, підприємство майже не вкладає свої кошти в маркетингові дослідження, а це, відповідно, призводить до зниження показника маркетингової стійкості. Щодо інвестиційно-інноваційного розвитку, то господарством протягом останніх років не здійснювалась діяльність із залучення інвестицій. Сільське господарство досить ризикована сфера, тому інвестори не поспішають вкладати свої кошти, відтак величина інноваційно-інвестиційної складової є досить низькою. Показник оцінки економічної стійкості може бути використаний як критерій конкурентоспроможності. В якості граничної (ідеальної) величини використовуємо значення, рівне 10. Конкурентоспроможність підприємства в 2014-2015 роках на 20-27% нижча від «нормативної».

Для оцінки конкурентоспроможності підприємства в цілому визначаємо показник стійкості його функціонування за моделлю Моісеєва В. [9, С. 110]. Економічна стійкість є важливим індикатором конкурентоспроможності підприємства.

У розрахунку використовуються такі дані та розраховуються показники:

$О_{оз}$ – оборотні засоби;

$О_{кр}$ – короткострокові зобов'язання;

$К_{нак}$ – накопичений капітал (залишок минулих років);

$А$ – загальні активи;

$П_{бал}$ – балансовий прибуток;

$К$ – капітал фірми (основні фонди плюс нематеріальні активи);

$Б_з$ – загальний борг фірми;

$В$ – загальний обсяг продажів;

X_1 – показник забезпечення робочого капіталу;

X_2 – показник ефективності накопиченого капіталу;

X_3 – рентабельність активів;

X_4 – показник заборгованості;

X_5 – показник віддачі активів.

Розрахунок показника стійкості здійснюється за формулою

$$Z = 1{,}2 * X_1 + 1{,}4 * X_2 + 3{,}3 * X_3 + 0{,}6 * X_4 + 1{,}0 * X_5, \quad (3)$$

де Z – показник економічної стійкості (конкурентоспроможності) підприємства.

Розрахунок показника економічної стійкості наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Розрахунок показника економічної стійкості «СТОВ ім. Б. Хмельницького» (за моделлю Моісеєва В.)

Показник	Формула розрахунку	Значення по роках	
		2014	2015
X_1	$(O_{оз} - O_{кр})/A$	0,36	0,41
X_2	$K_{нак}/A$	0,63	0,68
X_3	$П_{бал}/A$	0,06	0,14
X_4	$K/Б_з$	8,2	10,9
X_5	B/A	1,16	1,32
Z	$1{,}2*X_1 + 1{,}4*X_2 + 3{,}3*X_3 + + 0{,}6*X_4 + 1{,}0*X_5$	7,592	9,766

Виходячи з наведених у табл. 2 розрахунків, можна говорити про стійке становище господарства в аналізованому періоді, оскільки підсумковий показник стійкості більше 3.

Конкурентна стійкість підприємства залежить від обсягу та асортименту виробленої продукції, розміру витрат виробництва цієї продукції та ціни товару.

Забезпечення стійкості сільського господарства до недавнього часу відбувалося головним чином шляхом послаблення ступеня ризику та підвищення виробничої стійкості за рахунок отримання сталих врожаїв сільськогосподарських культур, і насамперед, зернових культур. Але стійкість розвитку виражається не стільки в підвищенні окремих кількісних показників, скільки в здатності підприємства здійснювати розширене відтворення, підвищувати продуктивність праці, зберігати та примножувати природний потенціал, поліпшувати соціальні умови тощо.

Для успішної конкуренції та досягнення економічної стійкості підприємствам сільського господарства необхідно активно розвиватися в таких напрямках:

- забезпечувати виробництво достатнього для зайняття відповідної ніші ринку обсягу конкретних видів продукції;
- контролювати і підвищувати якість продукції;
- систематично знижувати витрати виробництва, що дає мож-

ливість у випадку падіння середньогалузевих цін домогтися отримання запланованого прибутку або знизити ризик отримання збитку.

Сільськогосподарське підприємство повинно здійснювати регулярний моніторинг рівня економічної стійкості та своїх витрат: постійних, змінних і сукупних. Це дуже важливо, бо підприємство може вивести виробництво на беззбитковий (паритетний) рівень за рахунок зниження собівартості продукції. Максимізація прибутку при оптимізації обсягів виробництва продукції і витрат – це той критерій конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства, яке функціонує в умовах досконалої конкуренції, коли ціна за товар залишається незмінною і залежить тільки від кон'юнктури ринку. У довгостроковій перспективі інтерес сільськогосподарського підприємства повинен зосередитися на стійкості його функціонування. Для цього необхідно проводити моніторинг показників ефективності роботи підприємства, які певною мірою служать індикаторами конкурентоспроможності підприємства в майбутньому.

1. Портер М. Э. Конкуренция : учеб. пособие / М. Э. Портер. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2010. – 592 с. **2.** Березін О. В. Економіка підприємства : навчальний посібник / О. В. Березін, Л. М. Березіна, Н. В. Бутенко. – К. : Знання, 2009. – 390 с. **3.** Матушевська О. Економічна стійкість підприємства: методики та методи оцінки / О. Матушевська // Економічний аналіз. – 2012. – Випуск 11. – С. 332–338. **4.** Економічна стійкість підприємства: форми та методи забезпечення : монографія / В. М. Марченко, В. О. Новак, С. В. Лотоцька, В. В. Матвєєв, Е. І. Данілова. – К. : Кондор-Видавництво, 2012. – 300 с. **5.** Сокол О. Г. Дослідження впливу чинників на економічну стійкість сільськогосподарських підприємств / О. Г. Сокол // Агросвіт. – 2008. – № 1. – С. 21–25. **6.** Гончаров В. М. Інвестиційні ресурси та їх економічне регулювання: монографія / В. М. Гончаров, А. А. Навроцький, О. А. Коломійцев. – Донецьк : СПД Купріянов В. С., 2006. – 204 с. **7.** Аранчій В. І. Інтегральні підходи до оцінювання економічної стійкості аграрних підприємств / В. І. Аранчій, М. О. Удовиченко // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – Полтава : ПДАА. – 2012. – Спецвипуск. – С. 10–12. **8.** Лункіна Т. І. Забезпечення економічно стійкого розвитку сільськогосподарських підприємств на основі інтенсифікації виробництва : монографія / Т. І. Лункіна. – Миколаїв, 2011. – 196 с. **9.** Современное состояние и совершенствование методики мониторинга конкурентоспособности и устойчивости аграрного предприятия [Електронный ресурс] / Моисеев В. В., Набока А. А., Погибелев А. В., Дьяков С. А., Гермоленко С. В. // Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета. – 2005. – № 10.– С. 97–112. – Режим доступа : https://elibrary.ru/item.asp?id=11739934

Рецензент: к.е.н., професор Кушнір Н. Б. (НУВГП)

Stakhiv O. A., Candidate of Economics (Ph.D.), Associate Professor, Adamchuk T. L., Assistant (National University of Water and Environmental Engineering, Rivne)

ECONOMIC SUSTAINABILITY AS A FACTOR OF EFFICIENCY AND COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

In a market environment, competition is an effective mechanism for regulating the economy, contributing to the survival of the most economically sustainable enterprises. Increasing economic sustainability is a complex process of managing agricultural enterprises. The article describes the essence of the category «economic stability of the enterprise», specifies the peculiarities of its provision in agriculture and evaluates it according to different models. Market competition is based on the full independence of enterprises that have the means to produce quality products that meet the requirements of the market and provide demand for it. Sustainability of the company is achieved for a long period. It is shown that only an economically stable company can provide a high level of competitiveness. Economic stability in agriculture must be based on the principle of effective use of the main factors of production.
***Keywords*: economic stability, agricultural enterprise, competitiveness of the enterprise, assessment of the level of stability.**

Стахив О. А., к.э.н., доцент, Адамчук Т. Л., ассистент (Национальный университет водного хозяйства и природопользования, г. Ровно)

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ КАК ФАКТОР ЭФФЕКТИВНОСТИ И КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье раскрыта сущность категории «экономическая устойчивость предприятия», определены особенности ее обеспечения в сельском хозяйстве и осуществлена ее оценка по разным моделям. Показано, что только экономически устойчивое предприятие может обеспечить высокий уровень конкурентоспособности.
***Ключевые слова:* экономическая устойчивость, сельскохозяйственное предприятие, конкурентоспособность предприятия, оценка уровня устойчивости.**